

SAMSUN MERKEZ KÖKÇÜOĞLU MEZARLIĞI'NDAKİ EBCED HESABLI MEZAR TAŞLARI

Eyüp NEFES (*)

Özet

Tarihimize ve kültürümüze mal olmuş ve günümüzde unutulmaya yüz tutmuş sanat uğraşlarımızdan biri de ebced hesabıdır. Mezar taşı kitabelerinde vefat tarihlerini ebced hesabı ile düşürmek, bu sanatın kullanım alanlarından biridir. Anadolu'nun hemen her bölgesinde, kitabelerinde vefat tarihleri ebced hesabı ile düşülmüş eski mezar taşlarını bulmak mümkündür. Biz bu makalemiz ile Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki mezar taşlarını inceleyerek ebced hesaplı mezar taşı kitabelerine yöreden bir örnek sunduk.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Mezar Taşı, Kitabe, Ebced Hesabı.

Tombstones with Abjad Numerological System in Kökçüoğlu Central Graveyard in Samsun

Abstract

Being an inherent component of our history and culture, abjad numerological system has been employed for artistic purposes, but today it has started to sink into oblivion. The abjad numerological system was mostly employed to pinpoint dates of death of certain people in a artistic manner in tombstone inscriptions. This practice was very popular in Anatolia so that such tombstone inscriptions can readily be found throughout Anatolia. In this paper, we investigated the tombstones in Kökçüoğlu Central Graveyard in Samsun and gave examples of the tombstones with such inscriptions.

Key Words: Tomb, tombstone, inscription, abjad numerological system.

*) Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
(e-posta: eyupnefes@hotmail.com)

Giriş

Bu makalenin amacı, Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı içinde yer alan ve kitabelerinde ölüm tarihleri ebced hesabı ile düşünülmüş Osmanlı dönemine ait mezar taşlarını kısaca tanıtarak ebced hesaplarını tespit etmektir.

Ebced kelimesi, Arap alfabesindeki harflerin yan yana getirilerek alfabenin kolayca ezberlenebilmesini temin için elde edilen anlamsız altı kelimenin ilkidir¹. Bu kelime aynı zamanda Arap alfabesinin genel adıdır. Bir başka ifade ile Arapça'nın alfabesidir².

Ebced hesabı, Arapça'daki her harfe rakamsal bir karşılık vererek, kelime yada cümleler vasıtasıyla, çeşitli amaçlar için elde edilen sayısal değerdir. Sami kökenli bütün dillerde bu hesaplama biçiminin değişik şekillerde kullanıldığı ifade edilmektedir³. Ebced hesabının diğer dillerdeki kullanımı bu makalenin amacı dışında olduğu için biz burada sadece Arapça'daki ebced hesabını oluşturan harfler ve sayısal değerlerini vermekle iktifa edeceğiz.

Arap alfabesini oluşturan harfler ve ebced hesabındaki sayısal değerleri şunlardır:

ا;1	ب;2	ج;3	د;4	ه;5	و;6	ز;7	ح;8	ط;9	ی;10
ك;20	ل;30	م;40	ن;50	س;60	ع;70	ف;80	ص;90	ق;100	
ر;200	ش;300	ت;400	ث;500	خ;600	ذ;700	ض;800	ظ;900	غ;1000	

Ebced hesabının kullanıldığı yerler çeşitlilik arz etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; bazı günlük ihtiyaçların karşılanmasında, özellikle tasavvufta isim sembolü olarak, doğan çocuklara isim vermede, kitap ve makalelerde, resmi devlet kayıtlarında, mimaride, kimi ilimlerde, büyü ve muska gibi kendine has bilgilerde, tasavvuf ve din ilimlerinde ve son olarak önemli görülen herhangi bir olayla ilgili tarih düşürmede ebced hesabı kullanılmıştır⁴. Esasen ebced denilince akla, bu konuda pratikte yoğun olarak kullanılması nedeniyle olsa gerek, tarih düşürme gelmektedir.

Ebced ile düşülen tarihler genellikle dört ana başlık altında tasniflenmektedir. Bunlar; tam tarih, mu'cem tarih, mühmel tarih ve ta'miyeli tarihtir. Tam tarih, tarih mısrasındaki bütün harflerin toplanmasıyla elde edilen tarih çeşididir. Mısradaki sadece noktalı harflerin dikkate alındığı tarihler mu'cem, noktasız harflerin hesaba dahil edildiği tarihlere de mühmel tarih denilmektedir. Ta'miyeli tarih ise mısradaki harflerin yekununun istenen tarihi vermemesi durumunda, eksik yahut fazla olan sayının tarih mısrasından çıkarılması veya toplanmasıyla elde edilen tarihtir. Ebced hesabıyla tarih düşüren, bu ek-

- 1) Diğer kelimeler şunlardır: Hevvez, Hutti, Kelemen, Sa'fez, Karaşet, Sehz, Dazığ.
- 2) Muharrem Mercanlıgil, *Ebced Hesabı*, Ankara, 1960, s. 15; İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul, 2003, s. 25.
- 3) Mercanlıgil, *a.g.e.*, s. 20; Salahaddin Elker, "Kitabelerde (Ebcet) Hesabının Rolü", *Vakıflar Dergisi*, S. 3, Ankara, 1996, s. 17-25 (s. 18); Yakıt, *a.g.e.*, s. 34 vd.
- 4) Bu konuda ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenler Yakıt'ın eserine müracaat edebilirler. Geniş bilgi için bkz. Yakıt, *a.g.e.*, s. 42-66.

sik veya fazla sayının mısra da nasıl bulunacağına, genellikle bir önceki satırda işaret eder⁵.

Ebc ed hesabının kullanımı, Arap edebiyatı tarihinde yok denecek kadar az olmasına karşın İran edebiyatında yer yer görülmektedir. Buna karşılık Osmanlı'da ebc ed hesabı edebi bir sanat olarak kabul görmüş ve değişik alanlarda yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla bu sanatın Osmanlı döneminde bir ekol ve gelenek haline geldiğini söylemek mümkündür⁶.

Ebc ed hesabının kültürümüzde ilk kez ne zaman kullanılmaya başlandığı hususu tam olarak bilinmese de öyle anlaşılıyor ki İstanbul'un fethinden sonra, özellikle edebiyatçıları arasında oldukça yaygınlaşmış ve edebi bir sanat olarak benimsenmiştir. Ebc ed hesabının yaygınlaşmasında, Fatih döneminin en önemli divan şairi simalarından Hızır Bey'in katkısının büyük olduğu ifade edilmektedir⁷. 18.yy'a kadar büyük gelişme gösteren tarih düşürme sanatı Sururi⁸ ile birlikte altın çağını yakalamıştır. Sururi'nin, divanında değişik olaylara farklı biçimlerde binlerce tarih düşürdüğü bildirilmektedir⁹.

Eski önemini kaybetse de Tanzimat'ın ilanından sonra bu sanatın Osmanlı aydınları arasında kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır¹⁰. Fakat Cumhuriyet'in ilanından sonra ebc ed hesabıyla tarih düşürme sanatının kullanımı büyük ölçüde terk edilmiştir. Bunda yeni kabul edilen Latin harflerinin ebc ed hesabında kullanılmaya zorluğunun etkisi olduğunu ifade etmek malumu ilam olacaktır. Bir başka zorluk ise yeni alfabede, eski alfabede olan kimi harflerin yer almamasıdır. Buna rağmen günümüzde eski harfleri bilenler arasında bu sanat, bir nostalji olarak da olsa, hayatini devam ettirmektedir¹¹.

Ebc ed hesaplı tarih metinlerinde dikkat edilmesi gereken bir kaç önemli husus vardır. Bunlardan ilki, metnin okunuşuna değil yazılışına itibar edilmesidir¹². Dolayısıyla ebc ed hesaplanırken metin içindeki harflerin değerleri nazarı dikkate alınmalıdır. Bir di-

5) Mu'cem tarihlere cevher, cevheri, cevherdar, mücevher, gevher, gülhar, menkut adları mühmel tarihlere de sade, binukat isimleri verilmektedir. Mercanlülil, a.g.e., s. 74-76. Konuyu fazla dağıtmamak için burada oldukça genel bir sınıflandırma yapmayı daha uygun bulduk. Zira ebc ed hesabının tasnifi konusunda tam bir mutabakat söz konusu değildir. Örneğin Mercanlülil ebc ed hesabını 14 ana başlık 4 alt başlık altında değerlendirirken Yakıt sınıflandırmayı daha ayrıntılı yapmış ve ebc ed hesabını 14 ana başlık ve 30 alt başlıkta değerlendirmiştir. Geniş bilgi için bkz. Mercanlülil, a.g.e., s. 65 vd; Yakıt, a.g.e., s. 343 vd.

6) Yakıt, a.g.e., s. 123. Burada bahse konu ebc ed hesabına "cümel hesabı" da denilmektedir. Bunun dışında farklı adlarla değişik ebc ed hesaplarının da kullanıldığı ifade edilmektedir. Bkz. Mercanlülil, a.g.e., s. 23 vd.

7) Yakıt, a.g.e., s. 143.

8) Tarihimizde meşhur olmuş iki Sururi vardır. İlki 1491-1562 yıllarında yaşamış, Bahru'l-Maarif'in yazarı ve Kanuni'nin evlatlarından Şehzade Mustafa'nun hocasıdır. Ebc ed hesabı ile şöhret bulan Sururi ise 1752-1814 yılları arasında yaşamıştır. Asıl adı Seyyid Osman olan şair Adana'da doğmuş ve ilk şiirlerinde "Hüznî" mahlasını kullanmıştır. Bir müddet sonra İstanbul'a gelmiş, yokluk ve sıkıntılı geçen bir devreden sonra sarayın dikkatini çekerek kadılık ve kazaskerlik gibi değişik memurluklarda bulunmuştur. En önemli eserleri Divan, Hezeliyat ve Sururi Mecmuası'dır. Geniş bilgi için bkz., İslam Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, 1993, C.11, s. 249-252.

9) Mercanlülil, a.g.e., s. 44; Yakıt, a.g.e., s. 217.

10) Mercanlülil, a.g.e., s. 57; Yakıt, a.g.e., s. 254.

11) Mercanlülil, a.g.e., s. 62; Yakıt, a.g.e., s. 292

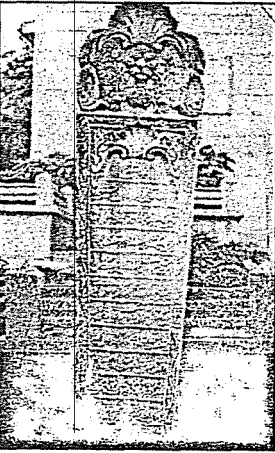
12) Yakıt, a.g.e., s. 70.

ger husus ise metin içindeki ebced hesabının bulunduğu yerin tespitidir. Tarih manzumelerinde metnin yazarı, hangi satırın ebced hesabı ile hesaplanması gerektiğini, genellikle bir önceki satırda metin içinde haber vermektedir. Bu itibarla “*tarih, tarihi, tarihini vs*” ifadelerini takip eden satır, ebced hesabıyla tarihin düğüldüğü satırdır¹³.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi ebced hesabı pek çok yerde değişik amaçlar için kullanılmıştır. Bu söz sanatının kullanım imkanı bulunduğu alanlardan biri de mezar taşı kitabeleridir. Anadolu’nun hemen her yerinde mevcut tarihi mezarlıklarımızdaki mezar taşlarında bu sanatın örneklerini bulmak mümkündür.

Ebced hesaplı mezar taşlarına, Samsun’da Kökçüoğlu Mezarlığı içindeki mezar taşlarında da rastlanmaktadır. Kökçüoğlu Mezarlığı, İlkadım Belediyesi Merkez İlçe sınırları içindeki Kökçüoğlu Mahallesi’nde, Belediye Hamamı’nun bitişğinde yer almaktadır. 1960 yılından itibaren gömü yapılması yasaklanan mezarlık, bugün tarihi mezarlık hüviyetini taşımaktadır. Mezarlık içerisinde, çoğu Osmanlı’nın son döneminde kalma yaklaşık 80-90 adet mezar taşı bulunmaktadır. Tarihimize mal olmuş mezarlıkta mezar taşlarının kullanımına Samsun yöresinden bir örnek sunmak amacıyla, mezarlıktaki vefat tarihleri ebced hesabı ile düğülmüş mezar taşlarını çalışmamıza konu olarak seçtik. Böylece söz konusu mezarlıkta bulunan ebced hesaplı mezar taşlarını gün ışığına çıkarmayı amaçladık. Zira, bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle tarihi mezarlıklarımızdaki mezar taşlarının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bilinen bir gerçektir¹⁴.

Çalışmamıza konu olan Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığındaki vefat tarihleri ebced hesabı ile düğülmüş mezar taşları ise şunlardır.

1- Dudu Kadın’a Ait Mezar Taşı : Dudu Kadın’a ait mezar taşı Kökçüoğlu Mezarlığı’ndaki caminin doğusunda, mezarlık içindeki yolun üzerindedir. Kitabesinde medfunun Hicri 1251 (M.1835) yılında vefat etmiş olduğu kayıtlıdır. Halen sağlam durumda olan Mezar taşı, alçak kabartma tekniği ile işlenmiş, mermerden tepelikli prizmal şahide biçimindedir. Şahide, mezarlıktaki ilk incelemelerimiz sırasında, mezarlığın doğusunda bir yığın atık derumdaki mezar taşının en üstünde bulunuyordu. Sonraki incelemelerimiz sırasında belediye görevlilerince bu taşların kaldırılarak, mezarlık içinde boş ve uygun görülen yerlere dikildiğini müşahade ettik.

195x42x7 cm ölçülerinde olan şahidenin tepelik kısmının profilleri yanlara sarkan geniş bir yaprak yelpazesi ile oluşturulmuştur. Tepeliğin yüzeyi, içine bir demet gül buketinin

13) Yakıt, a.g.e., s. 68.

14) Bu konuda geniş bilgi için bkz. Semavi Eyice, “Mezarlıklar ve Hazireler”, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*, Ankara, 1996, c. 2, s. 123 vd; “Tarihi Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar”, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s. 495 vd. Mezar taşlarının yok olma süreci, incelemiş olduğumuz mezarlıktaki taşlar içinde halen devam etmektedir. Mezarlıktaki bütün taşları müstakil bir çalışma konusu haline getirmek için mezarlıkta devam eden incelemelerimiz sırasında bu duruma bizzat şahit olduk.

konulduğu bir vazodan süslenmiştir. Yüzeide kalan boşluk ise vazodan yanlara sarkan ve uçlarında birer gül ve goncanın yer aldığı gül dallarıyla doldurulmuştur.

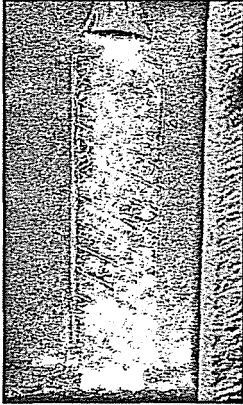
Şahidenin gövde kısmının kenarları iki ince ve düzgün silmeyle konturlanmıştır. Bu silmelerin arasında ince bir çiçek filizinin şahideyi boydan boya dolandığı görülmektedir. Şahide alınlığının süslenmesinde ise tepeliğin süslenmesinde kullanılan yaprak motifinin kullanıldığını görüyoruz. Yalnız buradaki süslemede, mekan darlığından olsa gerek, motifin biraz küçültülmüş ve nispeten daha sade şekli tercih edilmiştir. Şahide alınlığının yanlarında kalan küçük boşluklar ise ince dallarla doldurulmuştur. Şahidenin doğu (iç) yüzeyindeki kitabe, 11 satır olarak celf ta'lik hatla yazılmış ve yatay çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Söz konusu bu kitabe şöyledir:

1- Hüve'l-Bâkî	۱- هو الباکی
2- Zevce-i Hâcı Muhammed
Ağa ol ismet-i nişân	۲- زوجهء حاجی محمد آغا اول عصمت
نشان
3- Harmen-i ömrün savurdu
rüzgâr küllü fân	۳- خرمن عمرین صأوردی روزگار کل
فان
4- İrci'î yâd-ı münâdisinde
erişti ecele	۴- ارجعی یاد منادیسنده ایرشدی اجله
5- Da'vet-i Hakk'a icâbet ile
teslîm etti cân	۵- دعوت حقه اجأبت ایله تسلیم ایتدی جان
6- Hüsn-i hulka âşinâ bir
sâliha hâtun idi	۶- حسن خلقه اشنا بر صالحه خاتون ایدی
7- Hakk Te'âlâ lutf edip vire
azâbından emân	۷- حق تعالی لطف ادیب ویره عذابندان
امان
8- Rûhuna yâd ola dâim
fâtîha ihlâs ile	۸- روحنه یاد اوله دائم فاتحه اخلاص ایله
9- Rahmet-i gufrân olsun
vuslatıyla şâdumân	۹- رحمت غفران اولسون وصلتیه
شادمان
10- Âzim-i dâr-ı bekâ
olduğunun bu târihi	۱۰- عازم دار بقا اولدیغنک بو تاریخی
11- Tûtî kadın rahmet içre
buldu zîb-i câh-ı cinân	۱۱- طوطی قادین رحمت ایجره بولدی زیب
جاه جنان
12- Rızâen li'llâhi teâle'l-
fâtîha	۱۲- رضاء لله تعالی الفاتحه
13- Sene 1250	۱۳- سنه ۱۲۵۰

Kitabedenin onuncu satırındaki "Âzim-i dâr-ı bekâ olduğunun bu tarihi" ifadesindeki "tarihi" ibaresinden, bir sonraki satırın Ebced hesabı ile tarih düşülen satır olduğuna

anlıyoruz. Dolayısıyla kitabenin onbirinci satırında yer alan “*Tûtî kadın rahmet içre buldu zîb-i câh-ı cinân*” mısrası ile Dudu Kadın’ın vefat tarihi, kitabe nihayetindeki rakamın yanı sıra metin içinde ayrıca Ebced hesabı ile de düşünülmüştür.

“*Tûtî kadın rahmet içre buldu zîb-i câh-ı cinân*” ifadesindeki harflerin Ebced hesabındaki değerleri toplandığında medfunun vefat tarihi olan 1250 tarihi elde edilmektedir. Dolayısıyla buradaki ebced hesabı “*tam tarih*”li olarak düşünülmüştür.

2- Kel Onbaşı-zade Mehmet Efendi'ye Ait Mezar: Hicri 1296 (M.1878) tarihinde vefat eden Mehmet Efendi'ye ait şahideli lahit, mezarlık içindeki caminin kuzeyinde yer almaktadır. Mezarın mermer şahideleri sağlam, kara taş lahit kısmı ise büyük ölçüde harap durumdadır. Mezarın baş taşı, başlıklı prizmal şahide biçimindedir. 125x25x9 cm ebadındaki baş taşı şahidesinin başlık kısmını Aziziye kalıplı bir fes meydana getirmektedir¹⁵. Bu fes, üst çap 18 cm, alt çap 20 cm ve yükseklik 13 cm ölçüsündedir. Şahide alınlığının kenarlarında, kitabenin üst kısmında görülen boşluk, kurdele ile bağlanmış, yanlara sarkan iki çiçek dalı ile doldurulmuştur. Alçak kabartma tekniği ile işlenen bu süsleme ögesi ve kitabe hariç şahide yüzeyinde başka tezyinat görülmez.

Serbest çiçek formu ile tezyinatlanmış olan sivri kemerli ayak taşı, 112x24x8 cm'dir. Şahidelere dayanak vazifesi gören ve büyük ölçüde toprağa gömülerek tahrip olmuş lahitin boyu 138 cm, eni ise 75 cm'dir.

Baş taşının doğu (iç) yüzeyine mâil celf ia'lik hatla yazılmış olan 14 satırlık kitabe, eğik çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Vefat tarihi, metin içinde ebced hesabı ile de düşünülmüş bu kitabe şu şekildedir:

1- <i>Hüve'l-Bâkî</i>	۱- هو الباقي
2- <i>Nev civân iken Dirîgâ-zâde
Kel Onbaşı</i>	۲- نو جوان ایکن دریغا زاده کل
اونباشی
3- <i>Sâkî-i hummâ elinden içdi
hem zehr-i âb-ı câm</i>	۳- ساقی حما النذن ایچدی هم زهر اب
جام
4- <i>Ey dirîgâ bülbül-i âmâlî
uçdu bâğdan</i>	۴- ای دریغا بلبل آمالی اوجدی باغدان
5- <i>Zağlar şimden-gerü
gülzârîde îtsun ...</i> ¹⁶	۵- زاغلا شمدنکرو کلزاریده ایتسون ...

15) Başlık tiplerinde Halit Çal'ın, İstanbul Eyüp Mezarlığındaki mezar taşı başlıkları ile ilgili çalışmasından faydalandık. Bkz. Halit Çal, “İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar”, *Tarihî, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu*, İstanbul, 2000, s.206-225.

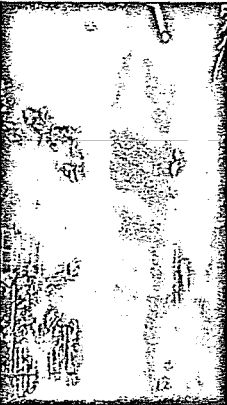
16) Kitabedeki bu kısım kırıktır. Kitabesi aynı hattat tarafından yazılan 4 no'lu örnekte incelediğimiz mezar taşında ki benzer ifadelerden sonra “nazlı, edalı, salına salına gidiş” anlamına gelen “hıram” sözcüğünün kullanılması, burada da aynı ifadenin olması gerektiğini akla getirmektedir.

6- Âsumânın hakkı var kan
ağlasa bu yerlere	٦- آسمانك حقى وار قان آغلسه بو يرلره
7- Kim ayak çekti Muhammed
bu cihândan vesselâm	٧- كيم آياق چكدى محمد بو جهاندى
والسلام
8- Var* ise afv eyle yâ Rab
lütüfla isyânını	٨- وار ايسه عفو ايله يا رب لطفله
عصيانى
9- Hem penâh ve destgîr ola
ona hayru'l-enâm	٩- هم پناه و دستكير اوله آكا خير الانام
10- İki yaş çıkdı gözünden
Sabri'yâ târihine	١٠- ايكى ياش چقدى كوزندن صبريا
تاريخينه
11- İrcî'î emriyle kıldı dâr-ı
ukbâya makâm	١١- ارجعي امريله قيلدى دار عقبايه
مقام
12- Kel Onbaşı-zâde merhûm
Mehmed Efendi'nin	١٢- كل اونباشى زاده مرحوم محمد
افنديك
13- Rûhuna rızâen li'llâhi'l-
fâtîha	١٣- روحنه رضاً لله الفاتحه
14- Sene 1296	١٤- سنه ١٢٩٦

Kitabedeki onuncu satırda yer alan “İki yaş çıkdı gözünden Sabri'yâ târihine” ifade-
sindeki “târihine” ibaresiyle bir sonraki satırın ebced hesabı olduğu belirtilmiştir.

“İrcî'î emriyle kıldı dâr-ı ukbâya makam” ibaresindeki harflerin ebced hesabındaki ra-
kamsal değerleri toplandığında 1298 sayısı elde edilmektedir. Halbuki istenen tarih
1296'dır. “Ta'miyeli tarih”in kullanıldığı bu örnekte istenen tarihi bulmak için istifade
etmemiz gereken bilgi bir önceki satırda verilmiş olmalıdır. Söz konusu mısradaki “İki
yaş çıkdı” ibaresi bize, bulunan sonuçtan iki çıkılması gerektiğine işaret etmektedir.

3- Hacı İbrahim Efendi'ye Ait Mezar: Hicri 23 Şaban 1298 (M. 21 Temmuz 1881)
tarihinde ölen Hacı İbrahim Efendi'ye ait mezar, demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Şa-

hideli prizmatik lahit şeklinde düzenlenmiş olan mezar, mezarlık
içindeki yolun hemen alt kısmında yer almakta olup genel olarak
sağlam durumdadır. Malzemesi mermer olan mezarın baş taşı,
başlıklı prizmal şahide şeklindedir. Başlık kısmında Aziziye ka-
lıplı bir fesin görüldüğü baş taşının ölçüleri 140x30x10 cm'dir.
Başlık kısmının ölçüsü ise, üst çap 10 cm, alt çap 18 cm, yüksek-
lik 15 cm şeklindedir.

Şahide yüzeyinde yer alan yazı ve figüratif öğeler, alçak ka-
bartma tekniği kullanılarak yüzeye işlenmiştir. Şahide alınlığında-
ki boşluk, kurdelelerle düğümlenen çiçeklerin her iki yana sarkıtıl-
ması şeklinde düzenlenerek doldurulmuştur. Kitabe nihayetinde-
deki ince bir çiçek dalı ile şahide üzerindeki tezyinat tamamlan-
mıştır.

Tepelikli prizmal şahide biçiminde olan ayak taşının iç yüzeyini, boydan boya vazoda çiçek formu kaplamaktadır. Şahidenin ölçüsü ise 140x30x10 cm şeklindedir. Şahidelere nispetle daha sade olan lahitin boyu 200 cm, eni 80 cm, yüksekliği 85 cm'dir.

Baş taşının doğu (iç) yüzeyine mâil celf ta'lik hatla 12 satır olarak işlenen kitabe, hafif eğik çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Bu kitabe şu şekildedir:

1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	۱- هو الخلاق الباقي
2- Kahveci başı iken bir
pâdişâha bir zaman	۲- قهوجی باشی ایکن بر پادشاهه بر
زمان
3- Etti İbrahim Efendi âkîbet
terk-i cihân	۳- ایتدی ابراهیم افندی عاقبت ترک
جهان
4- Hep gelen bu bender
fâniye eyler irihâl	۴- هب کلن بو بندر فانی یه ایلر ارتحال
5- Âh gelür bezm ki âlemden
de kalmaz hiç nişân	۵- آه کلور بزم که عالمده قالمز هیچ
نشان
6- Âdem oldur hayr ile ibkâ-
yı şöret eylesün	۶- آدم اولدر خیر ایله ابقای شهرت
ایلسون
7- İşte İbrahim Efendi koydu
bu yola nâm- ü şân	۷- اشته ابراهیم افندی قویدی بو یله نام و
شان
8- Rahmet-i Hakk rûhuna bir
dem refik olsun ânın	۸- رحمت حق روحنه بر دم رفیق
اولسون آنک
9- Eylesün Mevlâ durağın
kasr-ı bâlâ-yı cinân	۹- ایلسون مولا دوراغن قصر بالای
جان
10- Çıktı bir târih-i
mağfuriyyetin isbât için	۱۰- چقدی بر تاریخ مغفوریتن اثبات
ایجون
11- Sadr-ı cennet Hâcı
İbrahim Efendi'ye mekân	۱۱- صدر جنت حاجی ابراهیم افندی یه
مکان
12- el-Fâtiha 23 Şın ¹⁷ sene 1298	۱۲- الفاتحه ۲۳ ش سنه ۱۲۹۸

Kitabenin onuncu satırında yer alan “Çıktı bir târihi mağfuriyyetin isbât için” ifadesinden bir sonraki satırın ebced hesabı olduğunu anlamaktayız.

“Sadr-ı cennet Hacı İbrahim Efendiye mekân” ibaresindeki harflerin ebced hesabındaki karşılıkları toplandığında 1299 sayısı elde edilmektedir. Bu sayı ise istenen sayıdan

17) Kitabelerde bazen ayları ifade etmek için harfler birer bumuz biçiminde kullanılmıştır. Buna göre mim harfi muharrem, sad harfi safer, râ rabiu'l-evvel, ra rabiu'l-âhîr, câ cemaziye'l-evvel, cim cemaziye'l-âhîr, be recep, şın şaban, nun ramazan, lam şevval, zâ zilkade, zel zilhicce ayları için kullanılmıştır. Bkz. Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Dönemi Türbe ve Mezar Taşı Kitabelerinde Tarih İbareleri”, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, s. 394-404 (s. 400, 401).

bir fazladır. "Tamiyeli tarih" in kullanıldığı bu örnekteki istenen tarihi bulmak için bir önceki satıra bakmak gerekir. Bir önceki satırda yer alan "çıkı bir" ifadesinden sonuçtan bir sayısının çıkarılması istenmiştir. Ebced hesabını oluşturan 1299 sayısından bir çıkarılırsa medfunun vefat tarihi olan 1298 tarihi elde edilmektedir.

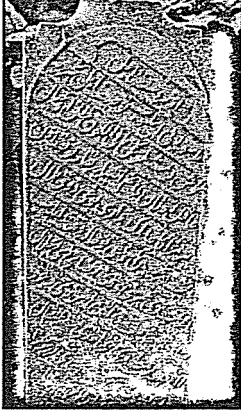
4- Müftüzade Haydar Efendi'ye Ait Mezar Taşı: Hicri 1307 (M. 1890) tarihinde vefat eden Müftüzade Haydar Efendi'ye ait mezar taşı, mermerden başlıklı prizmal şahide biçimindedir. Başlık kısmı kırık olan şahidenin ölçüsü 118x33x7 cm'dir. Caminin doğusunda yer alan bu şahide, mezarlık içindeki ilk incelemelerimiz sırasında burada değildi. Dolayısıyla bu taş bulunduğu yere sonradan nakledilmiş olmalıdır.

Şahide üzerinde yer alan bitkisel karakterli süsleme ögesi ve kitabe alçak kabartma tekniği kullanılarak yüzeye işlenmiştir. Şahide alınlığında görülen süsleme, ortada bir çiçekle düğümlenen yaprak dallarının simetrik olarak yanlara sarkıtılmasıyla oluşturulmuştur. Baş taşın doğu (iç) yüzeyine mâil celf ta'lik hatla işlenmiş 12 satırlık kitabe, hafif eğik çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Bu kitabe şöyledir:

- 1- Âh mine'l-mevt ۱- آه من الموت
- 2- Tâze iken zâde-i Müfti Efendi âh kim ۲- تازه ایکن زاده مفتی افندی آه کم
- 3- Sâki-i devr-i felekden içdi ۳- جام ساقی دور فلکدن اچدی چون زهر آب
çün zehr-i âb-ı câm
- 4- Ey dirîğâ bülbül-i âmâli uçdu bâğdan ۴- ای دریغا بلبل آمالی اوچدی باغدان
- 5- Zâğlar şimden gerü gülzâr ۵- زاغلا شمدنکرو کلزارده قیلسون خرام
da kılson hrâm
- 6- Âsmanın hakkıdır kan ağlasa bu yerlere ۶- آسمانک حقدیر قان آغلاسه بو یرلره
- 7- Kim ayağın çekti Haydar ۷- کیم آیاغک چکدی حیدر بو جهاندن
bu cihândan vesselâm
- 8- Var ise afv eyle yâ Rab ۸- وار ایسه عفو ایله یارب لطفله
lütüfla isyânını
- 9- Hem penâh ve destgîr ola ۹- هم پناه و دستگیر اوله آکا خیر الانام
ona hayru'l-enâm
- 10- Fâtîha kasdıyla dedim Sabri'yâ târihine ۱۰- فاتحه قصدیلله دیدیم صبریا تاریخنه
- 11- Genciken Haydar Efendi ۱۱- کنجیکن حیدر افندی دوتدی عقباده
tuttu ukbâda makâm
- 12- Sene 1307 ۱۲- سنه ۱۳۰۷

Kitabedeki dokuzuncu satırda yer alan "Fâtîha kasdıyla dedim Sabri'yâ târihine" ibaresinden bir sonraki satırın ebced hesabı olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabenin onuncu satırında görülen "Genciken Haydar Efendi tuttu ukbâda makâm" ibaresindeki harflerin ebced hesabındaki karşılıkları toplandığında, Müftü-zade Haydar Efendi'nin vefat tarihi olan 1307 tarihi elde edilmektedir. Dolayısıyla burada düşürülen tarih, "tam tarih"tir.

5- Canik Sancağı Muhasebecisi Tahsin Bey'e Ait Mezar Taşı: Hicri 1307 (M.1890) yılında vefat eden Tahsin Bey'e ait mermer mezar taşı başlıklı prizmal şahide şeklinde düzenlenmiştir. Mezarlık içindeki caminin doğusunda bulunan mezarın ayak taşı ve şahideleri taşıyan unsurları yerinde değildir. Dolayısıyla bu şahide, muhtemelen sonradan şimdiki bulunduğu yere nakledilmiş olmalıdır. Başlık kısmı kırık durumda olan şahidenin ölçüsü, 115x32x8 cm'dir.

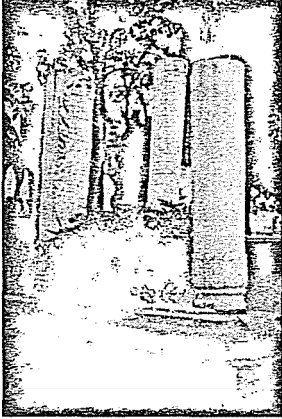
Şahide üzerinde kitabe dışında süsleme unsuruna yer verilmemiştir. Alçak kabartma tekniği ile işlenen kitabe eğik çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Şahidenin doğu (iç) yüzeyine mâil celf ta'lik hatla 17 satır olarak yazılan kitabe şöyledir:

1- <i>Âh zi-dest-i ecel</i>	1- أه زدست اجل
2- <i>Mâ sivâyı eyleyüb tavsîf ile tecrübe</i>	2- ماسوايى ايليوب توصيف ايله تجريبه
3- <i>Hoş demişler küllü mâ fi'l-kevni zullün ev hayâlün</i>	3- خوش ديمشئر كل ما فى الكون ظل او خيال
4- <i>Âkil olan dâim eşyâya bakar bu noktadan</i>	4- عاقل اولان دائم اشيايه بقار بو نقطه دن
5- <i>Vermez ona âlemin varı yoğu zevk-i melâl</i>	5- ويرمز اكا عالمك وارى يوغى ذوق ملال
6- <i>İşte Tahsin Bey dahi bu hâle dikkat eyleyüp</i>	6- ايشته تحسين بك دخى بو حاله دقت ايليوب
7- <i>Eylemişti ömrünü vakf-ı rızâ-yı zi'l-Celâl</i>	7- ايله مشدى عمرنى وقف رضاي ذى الجلال
8- <i>Sâdikâne hüdmet-i devlette eritti vücüd</i>	8- صادقانه خدمت دولته ايرتدى وجود
9- <i>Elliyе varmıştı ancak etti Hakk'a intikâl</i>	9- الليه وارمشدى انجق ايتدى حقه انتقال
10- <i>Şâfi' olsun hazret-i sıbt-ı Nebi rûz-i ceza</i>	10- شافع اولسون حضرت سبب نبي روز جزا
11- <i>Vâr ise taksiri afv ide ilâhî bî-zevâl</i>	11- وار ايسه تقصيرى عفو ايده الهى بى زوال

12- <i>Hâtuftî tarihini Hâfız¹⁸
çıkı çar-ı etraftan</i>	۱۲- هاتفی تاریخنی حافظ چقدی چار
اطرافدن
13- <i>Eyledi Tahsin Bey üçyüz
yedide irtihâl</i>	۱۳- ایلدی تحسین بک اوچیوز یدیده
ارتحال
14- <i>Canik Sancağı muhasebecisi</i>	۱۴- جانک سنجاغی محاسبه جسی
15- <i>Tahsin Bey Efendi'nin rûhuna</i>	۱۵- تحسین بک افندیگ روحنه
16- <i>Rızaen li'llâhi teâlâ fâtiha</i>	۱۶- رضاً لله تعالی فاتحه
17- <i>Sene 1307</i>	۱۷- سنه ۱۳۰۷

Kitabedeki on ikinci satırda yer alan “*Hâtuftî tarihini Hâfız çıkı çar-ı etraftan*” mısrasındaki ifadeden bir sonraki mısranın ebced hesabı olduğu anlaşılmaktadır.

On üçüncü satırda yer alan “*eyledi Tahsin Bey üçyüz yedide irtihâl*” ifadesi ebced hesabıdır. Yalnız buradaki harflerin ebced hesabındaki rakamsal karşılığı toplandığında 1311 sayısı bulunmaktadır. Halbuki istenen sayı 1307'dir. “*Ta'miyeli tarih*”in kullanıldığı bu örnekte bir önceki mısradaki yer alan “*çıkı çar-ı etraftan*” ifadesi bize sonuçtan kaç çıkarılması gerektiğinin ipucunu vermektedir. Bilindiği gibi “*çar*” Farsça'da dört anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ebced hesabında elde edilen sayıdan dört çıkılması halinde istenilen 1307 tarihi elde edilebilmektedir.

6- Nesime Hanım'a Ait Mezar: Hicri 17 Ramazan 1333 (M. 29 Temmuz 1915) yılında vefat eden Nesim'e Hanım'a ait mezar, şahideli prizmatik pehleli mezar şeklindedir. mezarlık içindeki caminin kuzeyinde bulunan küçük hazire içinde yer alan mezar, halen sağlam durumdadır. Mermer malzemeyle mamul mezarın şahideleri silindirik formda düzenlenmiştir.

Bitkisel karakterli süslemeler, şahide üzerlerinde görülmektedir. Baş taşıdaki kitabe ve ayak taşıdaki vazoda çiçek formları ince sarmaşık şeklindeki yapraklarla çerçeve içine alınmıştır. Her iki şahidenin kaide kısımlarında, genellikle silindirik şahidelerde gördüğümüz, akant yaprağı dizisi yer almaktadır. Kitabe ve bitkisel karakterli bu süslemeler yüzeye kabartma olarak işlenmiştir. Mezarın ölçüleri ise şu şekildedir: Baş taşın ölçüle-

18) Burada sözü edilen “Hafız” adlı şair, Trabzon’lu şair ve yazar Hafız Zühdi Efendi olmalıdır. Hacı Hafız Tayip Efendi’nin oğlu olan şair, 1270 yılında Trabzon’da doğmuştur. Tayip-zade Hafız Zühdi olarak adı şöret bulan şair, Tahsilini memleketi Trabzon’da tamamladıktan sonra uzun bir müddet çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Ağustos 1914 tarihinde Trabzon’dan İstanbul’a giderken binmiş olduğu geminin batması sonucu vefat etmiştir. Basılı pek çok eseri bulunan şair, şiirlerinde “Hafız” mahlasını kullanmaktaydı. Şairin, Trabzon’daki mezarlıklarda, ebced hesaplı pek çok mezar taşı kitabesi bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Murat Yüksel, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri I*, Trabzon, 1993, s. 279-299; Yüksel, *Trabzon’da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri*, Trabzon, 2000, C. II, s. 146, 365; C.III, s. 43, 57, 61, 63, 212, 255; C. IV, s. 55, 336; C. V, s. 165.

ri üst çap: 35 cm, alt çap: 30 cm ve yükseklik: 155 cm'dir. Ayak taşın ölçüleri üst çap: 32 cm, alt çap: 28 cm ve yükseklik: 150 cm şeklindedir. İki katlı dikdörtgen pehlenin ölçüleri ise 220x125x23 cm'dir.

Baş taşının doğu (iç) yüzeyine celif ta'lik hatla işlenmiş olan kitabe yatay çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. 12 satır olan bu kitabe şöyledir:

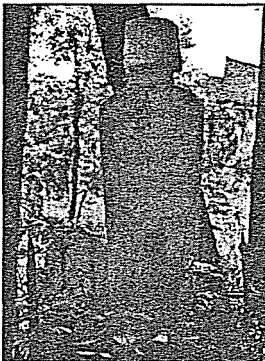
1- Hüve'l-bâkî	۱- هو الباقي
2- Muhterem vâlide Nesime Hanım	۲- محترم والده نسیمه خانم
3- Gitti daru's-safâ-yı ukbâya	۳- گیتی دار الصفاى عقبایه
4- Derdi çektim ben ızdırâb-ı elem	۴- دردی چکدم بن اصطراب الم
5- Kaldı zevk-i hayat ahyâya	۵- قالدی ذوق حیات احيایه
6- Rûhuna fâtiha oku zâir	۶- روحنه فاتحه اوکو زائیر
7- Mazhar ol neşve-i tecellâya	۷- مظهر اول نشوءء تجلیه
8- Dedi tarih gevherî lâmih	۸- دیدی تاریخ کوهری لامح
9- Çıka gitti huzûru Mevlâya	۹- چیکه گیتی حضور مولایه
1- Merhum Yelkenci-zâde Ömer Efendi'nin	۱۰- مرحوم یلکنجی زاده عمر افندیکنک
11- Zevcesi Nesime Hanım'ın makberidir	۱۱- زوجه سی نسیمه خانمک مقبریدر
12- Fi 17 nun sene 1333	۱۲- فی ۱۷ ن سنه ۱۳۳۳

Kitabedeki sekizinci satırda yer alan “*Dedi tarih gevherî lâmih*” ifadesi, bir sonraki satırın ebced hesabı olduğuna dikkat çekmektedir. Buradaki “*gevherî lâmih*” ifadesi bize, ebced hesabı olan mısradaki sadece noktalı harflerin toplanması gerektiğine işaret etmektedir.

Dokuzuncu satırda yer alan “*Çıka gitti huzûru Mevlâya*” ifadesi ebced hesabıdır. “*Mu'cem*” tarih olan bu satırdaki noktalı harflerin ebced hesabındaki değerleri toplandığında Nesim'e Hanım'ın doğum tarihi bulunmaktadır.

7- Kefeli-zade Hafız Ahmed Efendi'ye Ait Mezar: Hicri 1335 (M.1916) yılında vefat eden Kefeli-zade Ahmed Efendi'nin mermer malzeme kullanılarak yapılan mezarı, üstü açık dikdörtgen lahit şeklindedir. Halen sağlam olduğunu tespit ettiğimiz kabir, mezarlık içindeki caminin güneyinde yer almaktadır. Mezarın baş taşı, başlıklı prizmal şahide; ayak taşı, sivri kemerli şahide biçimindedir. Baş taşı şahidesi üzerinde kitabe hariç tezyinat görülmezken ayak taşında bitkisel karakterli süsleme göze çarpmaktadır.

Kitabenin yer aldığı baş taşının ölçüsü, 107x30x6 cm'dir. Şahidenin başlık kısmındaki Aziziye kalıplı fesin çap ölçüsü 19 cm, yüksekliği 17 cm'dir. Sivri kemerli prizmal şahide şek-

linde düzenlenmiş olan ayak taşının ölçüleri ise 107x30x6 cm şeklindedir. Mermer kaplama olan lahit yüzeylerinde, ince silmelerle konturlanmış barok karakterli yaprak rölfepleri görülmektedir. Söz konusu bu lahitin boyu 190, eni 78 ve yüksekliği 68 cm'dir.

Nefis bir celif sülüs hatla yazılmış olan kitabe, baş taşının doğu (iç) yüzeyini boydan boya kaplamıştır. Yatay çizgilerle birbirinden ayrılmış olan 14 satırlık bu kitabe şöyledir:

1- <i>Âh mine'l-mevt</i>	۱- آه من الموت
2- <i>Olmaya pek dildâde
i'marı zira dehr-i dân</i>	۲- اولمیه پک دلداده اعمارى زیر
دهردون
3- <i>Bir misafir hânedir sükkân-ı
ebnâ-yı sebîl</i>	۳- بر مسافر خانه در سکانى ابنای سبیل
4- <i>Yaza el tâ devr-i Âdemden
beri ecdâdını</i>	۴- یا ذه ال تادور آدمدن برى اجدادیکی
5- <i>Müddeâ-yı vâkıta istersen ey
gâfil delil</i>	۵- مدعای واقعه استرسک ای غافل دلیل
6- <i>Sîmâ kâfî bir kere çeşm-i ibreti</i>	۶- سیما کافی بر کر چشم عبرتى
7- <i>Kabr-i hüzn-engîz Hâfız
Ahmed'e tevcîh kil</i>	۷- قبر حزن انگیز حافظ احمده توجیه
قیل
8- <i>Kıldı terk-i mâ-meleke âkabet
azm-i bekâ</i>	۸- قیلدی ترک ما ملکه عاقبت عزم بقا
9- <i>Rahmetinden kılmasın
mehcûr ânı Rabb-i celil</i>	۹- رحمتندن قیلمسون مهجور آنی رب
جلیل
10- <i>Cûdî¹⁹ gel bir fâtiha terdîf
kul târihine</i>	۱۰- جودى کل بر فاتحه تردیف قیل
تاریخنه
11- <i>Aldı Hâfız Ahmed'i eyvâh
kim Mevlâ bu yıl</i>	۱۱- الدی حافظ احمدی ایواه کیم مولی
بو بیل
12- <i>Trabzon hicret-zede-gânından</i>	۱۲- طریزون هجرتزده گانندن

19) Muallim İbrahim Cudi, Küçük İbrahim Ağa-zade İskender Paşa müderrislerinden Yomralı Hacı Mehmet Efendi'nin oğludur. 1281 yılında Trabzon'da doğan Cudi, genç yaşta babasını kaybetmiştir. İlk tahsilini memleketi Trabzon'da tamamladıktan sonra Hicaz ve Mısır'a giderek öğrenimini tamamlamıştır. Trabzon'a döndükten sonra çeşitli memuriyetlerde bulunan Cudi, Kurtuluş Savaşı yıllarında Trabzon'da kurulan Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin başkanlığını yaptı. Trabzon'un işgal yıllarında Ankara'ya giden Cudi, işgalin sona ermesinden sonra geri dönerek şehrin müftüsü oldu. Atatürk, 15 Eylül 1924 tarihindeki Trabzon ziyareti sırasında, şehrin müftüsü olan Cudi ile de görüşmüştür. 13 Nisan 1926 yılında vefat eden şairin kabri şehir mezarlığında bulunmaktadır. Cudi alim, şair, müftü, muallim ve yazar olarak devrinin önemli şahsiyetlerindedir. Yayınlanmış pek çok eserinin yanı sıra Trabzon'daki çeşitli mezarlıklarda bulunan vefat tarihleri ebed hesabı ile düşünülmüş mezar taşı kitabeleri de bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Yüksel, *Geçmişten Günümüze ...*, s. 355-373; *Trabzon'da Türk-İslam ...*, C. II, s. 148, 160, 181, 183, 254, 360, 365; C. III, s. 110, 116, 125, 155, 195, 199, 217, 219, 339, 394; C. IV, 332, 347; C. V, s. 314.

13- Kefeli-zâde Hâfız Ahmed

۱۲- کفه لی زاده حافظ احمد

14- Efendi'nin rûhuna fâtiha

۱۴- افتدینک روحنه فاتحه

15- Sene 1335

۱۵- سنه ۱۳۳۵

Kitabenin onuncu satırında yer alan "Cûdî gel bir fatiha terdîf kıl târihine" ifadesi bir sonraki satırın ebced hesabı ile hesaplandığını göstermektedir.

Onbirinci satırdaki "Aldı Hafız Ahmed'i eyvâh kim Mevlâ bu yıl" mısrasının ebced hesabındaki sayı değerleri toplandığında 1334 tarihi elde edilmektedir. Bu ise istenen tarihten bir eksiktir. Ta'miyeli tarihin kullanıldığı anlaşılan bu örnekte bir önceki satırda yer alan "terdîf kıl" ifadesi bize ip ucu sunmaktadır. "terdîf kıl", "yürüt, ilave et" anlamına gelmektedir. Aynı satırda geçen "bir" ifadesiyle de, bulunan sayıya bir eklenmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

8- Hüseyin'e ait mezar taşı: Hicri 1337 (M.1918) yılında vefat eden Hüseyin'e ait mezar, şahideli dikdörtgen lahit şeklinde düzenlenmiştir. Mezarlık içindeki caminin kuzeyinde yer alan mezar unsurları, hafif eğilmesine karşın halen sağlam durumdadır. Mermer malzemeye sahip mezarın şahideleri silindirik formdadır. Baş taşı şahidesi üzerindeki kitabe ve ayak taşı üzerindeki bitkisel karakterli süslemeler, yüzeye kabartma olarak işlenmiştir. Söz konusu bu süslemeler, şahide kaidelerinde akant yaprağı, ayak taşının iç yüzeyinde ise vazoda çiçek formuyla oluşturulmuştur. Simetrik olan şahidelerin ölçüleri; çap: 28 cm, yükseklik: 145 cm şeklindedir. Silmelerle oluşturulmuş şekillerin haricinde genel olarak sade bir görüntüde olan lahitin boyu 197 cm, eni 80 cm, yüksekliği ise 72 cm'dir.

Baş taşının doğu (iç) yüzeyine celf ta'lik hatla işlenmiş olan kitabe yatay çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. 12 satır olan bu kitabe şöyledir:

1- Hüve'l-Bâkî

۱- هوالباقی

2- Genç idi bilmem nasıl kıydı ecel

۲- کنج ایدی بيلمم ناصل قیدی

3- el-Meded yâ Şâfi' rûz-i cezâ

۳- المدد یا شافع روز جزا

4- Koydu evlâd-u iyâl-u kardeşi

۴- قويدی اولاد و عیال و قردشی

5- Eyledi azm-i reh-i semt-i bekâ

۵- ایلدی عزم ره سمت بقا

6- Vâkıf-ı hükm-i fenâ fi'llâh idi

۶- واقف حکم فنا فی الله ایدی

7- Fıtraten Yelkenci-zâde mutlaka

۷- فطرة یلکنجی زاده مطلقا

8- Izdırâb-ı kalpten yeûs idi

۸- اضطراب قلبدن یئوس ایدی

9- Her zaman oldu mahya-yı fenâ

۹- هر زمان اولدی مهیای فنا

10- Çıktı bir lâmih bu târih-i vefât

۱۰- چقدی بر لامح بو تاریخ
وفات

11- Fâtiha- hânız Hüseyin'e dâima

۱۱- فاتحه خوانز حسینه دائما

12- Sene 1337

۱۲- سنه ۱۳۳۰

Kitabenin onuncu satırında yer alan “Çıktı bir lâmih bu tarihi vefat” ibaresinden bir sonraki satırın ebced hesabı ile hesaplandığı anlaşılmaktadır.

Onbirinci satırda yer alan “Fâtiha-hânız Hüseyin'e dâima” ifadesindeki harflerin ebced hesabındaki sayısal değerleri toplandığında 1338 sayısı bulunmaktadır. “Ta'miyeli tarih” in kullanıldığı bu örnekte sonuçtan bir çıkarılması gerektiği, bir önceki satırda yer alan “çıktı bir” ifadesinden anlaşılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu makalenin konusunu teşkil eden mezar taşları, bir bütün olarak Osmanlı'nın son dönemine ait mezar taşları ile form, süsleme, kitabe ve ebced kullanımı yönünden benzerlik göstermektedir. Genel olarak kitabelerde, ziyaretçilere öğüt verme, nasihat etme ve ölenin kimlikleri ile ilgili bilgiler sunulmuş ve medfun için dua edilmesi istenmiştir. Kimi kitabelerde, o zamana göre yeni sayılabilecek, ölüme serzeniş ifadeleri görülebilmektedir. Bu durum sosyal hayattaki değişimin izleriyle ilgili ipuçları sunması yönüyle de ilgi çekicidir²⁰.

İncelediğimiz mezar taşları genellikle sağlam durumdadır. Yalnız 4 ve 5 numaralı örnekteki mezar taşlarının başlıkları kırıktır. 1 ve 6 numaralı mezarlar hariç diğer örnekler erkek mezarlarına aittir. İlk 5 örnek 19., diğer üç örnek 20.yy'a aittir. 7 numaralı örnekte incelediğimiz mezar taşının kitabesi celf sülüs, 1, 6 ve 8 numaralı örneklerde celi ta'lik diğerleri ise mâil celf ta'lik yazıyla yazılmıştır. Ta'lik yazının kitabelerde daha fazla kullanılması, bu yazının Osmanlı döneminde her türden kitabe yazımında tercih edilmesiyle yakından ilgilidir²¹. 1 ve 3 numaralı örneklerde gördüğümüz tarihler tam, 6 numaralı örnekteki tarih mu'cem, diğer örneklerdeki tarihler ise ta'miyeli tarihlerdir. Ta'miyeli tarihlerde, sonucun nasıl bulunacağına bir önceki satırda mutlaka işaret edilmiştir. Bu ifadeler şunlardır:

2 no'lu Kel Onbaşı-zade Mehmet Efendi'ye ait mezar taşı kitabesindeki ebced hesabı satırın değeri toplandığında 1298 sayısı bulunmaktadır. Bu ise istenen tarihten iki fazla etmektedir. Bir önceki satırda “iki yaş çıktı” ifadesiyle elde edilen sayıdan iki çıkarılması istenmiştir. 3 no'lu Hacı İbrahim Efendi'ye ait mezar taşı kitabesindeki ebced hesabını içeren mısranın toplanması sonucunda, medfunun vefat tarihi olan 1298'in bir fazlası bulunmaktadır. Şair bir önceki satırda “çıktı bir” ifadesiyle sonuçtan bir çıkarıl-

20) Laqueur, İstanbul'daki mezar taşları ile ilgili yaptığı çalışmada, son dönem mezar taşlarında benzer biçimde, batı etkisiyle oluşan ve dini izler taşımayan, özellikle ölümden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği serzeniş ifadelerinin görüldüğünü ifade eder. Hans Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki İstanbul'da Bulunan Osmanlı Mezarlıkları Ve Mezar Taşları*, İstanbul, 1997, s. 83.

21) Muhittin Serin, *Hat San'atımız*, İstanbul, 1982, s. 67.

ması gerektiğini ifade etmiştir. 5 no'lu Tahsin Bey'e ait mezar taşı kitabesindeki tarih manzumesinin ebced değeri toplandığında elde edilen sayı istenen sayıdan dört fazladır. Şair bir önceki satırda "*çar-ı etraftan*" diyerek sonuçtan dört çıkarılması gerektiğine işaret etmiştir. 7 no'lu örnekte incelediğimiz Kefeli-zade Hafız Ahmet'e ait mezar taşı kitabesindeki tarih ibaresindeki harflerin değeri toplandığında, diğer örneklerden farklı olarak, istenen tarihten bir eksik sayı elde edilmektedir. Bir önceki satırda şair "*terdif kıl*" ibaresiyle sonuca bir eklenmesine işaret etmiştir. Son olarak 8 no'lu örnekte incelediğimiz Hüseyin'e ait mezar taşı kitabesindeki tarih mısrası toplandığında istenen tarihten bir fazla sayı elde edilmektedir. Bir önceki satırda şair "*çıktı bir*" ifadesiyle sonuçtan bir çıkarılması gerektiğine işaret etmiştir. Dolayısıyla tarih manzumelerindeki harflerin toplamı istenen tarihten fazla geliyorsa sonuçtan çıkarılması gereken sayı genellikle "*çıktı*" ifadesiyle açıkça belirtilmiştir.

Tamamı Osmanlı Türkçe'si ile yazılmış olan söz konusu kitabelerde genellikle şairler ebced hesaplı mısradan önce kendi adlarını vermişlerdir. 1, 3, 6 ve 8 no'lu örneklerdeki kitabelerde şair adına rastlanmaz. 2 ve 4 no'lu örnekleri yazan "*Sabri*"nin kim olduğunu bilemiyoruz. 5 no'lu mezar taşı kitabesi, Trabzon'lu şair ve yazar Tayip-zade Hafız Zühdî Efendi'nin, 7 no'lu mezar taşı kitabesi ise, dönemin tanınmış simalarından Trabzon'lu şair Muallim Cudi'nin eseri olmalıdır. Bu kanaati kuvvetlendiren en önemli dayanak, medfunlar ile kitabeleri yazdığını düşündüğümüz şairlerin muasır olmalarıdır. Son örnekte ölen kişinin Trabzon'lu tanınmış bir aileye mensup olduğunun ifade edilmesi ve her iki şairin aynı dönem içinde Trabzon mezarlıklarında ebced hesaplı mezar taşı kitabelerine imza atmış olmaları bu iddiayı kuvvetlendirmektedir. Benzer bir biçimde, Çarşamba ilçesindeki Rıdvan Paşa Camii Haziresi'nde bulunan iki mezar taşı ve Trabzon Şehir Mezarlığı'ndaki üç mezar taşı kitabesi, Ünye'li Muhammed adında bir hattata yazdırılmıştır²². Bu durumda, devrin tanınmış simalarına bazen sipariş usulüyle ebced hesaplı manzum mezar taşı kitabelerinin yazdırıldığı ortaya çıkmaktadır.

Ebced hesabı ile düşülmüş tarih manzumelerinin mezar taşı kitabelerinde yer almasını, salt tarih bildirme amacıyla açıklamak doğru olmasa gerektir. Zira çoğunlukla eşraftan tanınmış ailelere ait olan bu kitabelerde, genellikle metnin sonunda medfunun vefat tarihi de açık bir şekilde yerini almıştır. O halde mezar taşlarında ebced hesaplı tarih mısralarının yer alması farklı nedenlere bağlı olmalıdır. Her şeyden önce ebced hesabı ile tarih düşürme, Osmanlı aydınları arasında oldukça rağbet gören bir söz sanatı olarak algılanmış ve yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Devrin tanınmış şairlerine yazdırılan kitabeler, ebced hesabıyla birlikte kuru bir ifade olmaktan çıkmıştır. Böylece şiirin edebi inceliği ve musikisi ile taşın süslemeleri ve yazılan hattın verdiği estetik duygu, ebcedli manzume ile bütünleşerek dönemin edebi ve sanat zirvesi mezar taşlarında da yakalanmıştır²³.

22) Recep Gün, "Mezartaşları Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezar Taşı Örneği", İstem/İslam Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi, Yıl 1, S.1, Konya 2003, s.151-156

23) Yakıt, a.g.e., s. 445.